

ТЕМА 6. ПОНЯТТЯ ТА ВИДИ ПОКАРАНЬ. ОКРЕМІ ВИДИ ПОКАРАНЬ У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРАВІ СУЧАСНИХ ЗАРУБІЖНИХ КРАЇН

1. Поняття та цілі покарання.
2. Система та види покарань.

1. У Англії на законодавчому рівні загальні принципи і цілі покарання вперше були сформульовані в Законі про кримінальну юстицію 2003 р. **Головна мета** політики в області призначення покарання полягає в посиленні вже досягнутого прогресу індивідуалізації покарання більш широкому використанню мір покарання, не пов'язаних з позбавленням волі, в захисті суспільства від небезпечних злочинців, а також в нових принципах, які застосовуються при умовно-достроковому звільненні засуджених.

На думку уряду, тюремне ув'язнення повинно використовуватися для покарання лише небезпечних злочинців і осіб, які вчинили тяжкі злочини, що представляють високу небезпеку для суспільства. Жінки і неповнолітні, які не потребують тюремного ув'язнення; особи, психічне здоров'я яких потребує лікування; особи, які вчинили ненасильницькі злочини, що не представляють небезпеки для суспільства, покарання яких через малозначність діяння можливо без обмеження свободи; іноземці, які підлягають депортації, перебувати в тюрмах не повинні.

Основними законодавчими актами, якими регулюються загальні засади призначення покарання, є Закон про повноваження кримінальних судів (2000 р.) та Закон про кримінальну юстицію (2003 р.).

Американське кримінальне законодавство (федеральне і штатів) не містить визначення покарання, віддаючи рішення цього питання «на розсуд» судовій практиці, а в основному – доктрині.

Покарання в кримінальному праві – це будь-яка біль, страждання, кара, обмеження, що накладається на особу відповідно до норм права і за рішенням або вироком суду за злочин або кримінальне правопорушення, вчинене нею, або за невиконання обов'язків, що встановлені законом.

Покарання має наступні ознаки:

- 1) являє собою страждання або інші несприятливі наслідки;
- 2) накладається за порушення норми права;
- 3) йому піддається особа за скоєне нею правопорушення (злочин);
- 4) застосовується особами, які самі не залучаються до відповідальності;

5) призначається і застосовується правовою системою, проти якої скоєно злочин.

В американському кримінальному праві вирізняють такі **основні цілі покарання**:

- 1) запобігання вчиненню засудженим нових злочинів;
- 2) запобігання вчиненню злочинів іншими особами;
- 3) виправлення засудженого;
- 4) кара.

У КК Франції відсутнє загальне визначення покарання, його сутності і цілей, а встановлюється лише система покарань, які можуть бути призначені за вчинення злочинів, проступків і порушень.

Розробкою вчення про покарання і його цілі займаються теоретики кримінального права.

Так, **покарання** – форма суспільної реакції на вчинення злочинного діяння, яка традиційно переслідує дві основні мети: відплата і залякування. Особа винна у вчиненні злочинного діяння, а значить, має спокутувати свою провину. У зв'язку з цим цілком природно, що покарання має бути для злочинця болісним, болючим і малоприємним. Покарання має певний характер, французьке кримінальне право не допускає призначення покарань з невизначеним терміном або режимом.

Щодо іншої точки зору, в якості основних цілей покарання слід розглядати виправлення і ресоціалізацію злочинця. Важливо так побудувати покарання, щоб воно само по собі перевиховувало; необхідно також, щоб його функція ресоціалізації визнавалася головною. Покарання соціального захисту має, причому в першу чергу, мати на меті повернення злочинця у суспільство.

Про **цілі покарання** говориться в КПК 1958 р. стосовно конкретних кримінально-правових заходів. Наприклад, такий захід, як дозвіл тимчасово залишати пенітенціарну установу, має на меті «підготувати професійну або соціальну адаптацію засудженого, зберегти його сімейні відносини або надати йому можливість виконати будь-який обов'язок, що вимагає його присутності». Умовне звільнення може бути надано тільки в разі, коли з'явилися «вагомні відомості про соціальну реадaptaцію» засудженого. Заходи сприяння, які супроводжують виконання такого кримінального покарання, як заборона проживати в певних місцях, «мають на меті полегшити соціальне виправлення засудженого». Таким чином, французький законодавець робить акцент на таку *мету покарання* як ресоціалізація злочинця. Саме з цією метою були введені в кримінальне право Франції нові види позбавлення волі, інститут пробації та інші заходи кримінально-правового характеру. *Соціальна*

реадаптація розуміється в кримінальному праві Франції як пристосування злочинця до умов життя в суспільстві, його повернення в соціальне середовище.

В області проступків КК передбачив велику кількість покарань, покликаних скоротити число випадків призначення тюремного ув'язнення невеликої тривалості, оскільки побічний ефект коротких термінів позбавлення волі робить таке покарання недоцільним (відрив засудженого від сім'ї і втрата соціальних зв'язків, втрата роботи і професійної кваліфікації і т.п.). Замість коротких термінів позбавлення волі суддя, наприклад, може призначити покарання, що позбавляють певних прав або їх обмежують. До таких прав відносяться право на здійснення професійної або громадської діяльності, водійські та мисливські права, право носіння зброї та ін.

КК ФРН не містить поняття покарання. Доктрина традиційно визначає *покарання* в залежності від його відношення до цілей. За цією ознакою представники німецької кримінально-правової доктрини ще з початку ХІХ ст. поділялися на прихильників абсолютних і відносних теорій покарань. Для абсолютних теорій *головною метою* покарання є відплата, для відносних – залякування. Велике значення мають цілі превенції і ресоціалізації. Найбільшою популярністю серед практиків користуються змішані теорії покарання.

У німецькій кримінально-правовій доктрині *поняття покарання* дається досить рідко. У загальному вигляді його можна сформулювати як регулярний правовий наслідок винного вчиненого злочинного діяння. Таким чином, мова йде про кримінально-правові наслідки діяння у вигляді покарання тільки в тому випадку, коли є вина особи.

У німецькій доктрині містяться і інші визначення покарання. Покарання визначається як визначені на основі кримінального закону правові наслідки відповідного діяння протиправної і винної поведінки, особлива форма державного примусу, *мета* якого, в першу чергу, полягає в тому, щоб суб'єкту поставити зовнішній докір, заподіяти в більшій чи меншій мірі збиток його життєвим цінностям.

2. Аналіз чинного англійського законодавства дозволяє виділити *чотири категорії кримінальних покарань*, у тому числі:

1) *покарання, пов'язані з позбавленням волі (Custodial sentence)*, включаючи тюремне ув'язнення, продовжене тюремне ув'язнення, довічне тюремне ув'язнення, умовну відстрочку покарання у вигляді позбавлення волі з призначенням нагляду або без такого;

2) покарання, не пов'язані з позбавленням волі, але певним чином обмежують її (*Community sentence*), в тому числі громадські роботи, заборона покидати в певні години встановлене місце проживання та ін.;

3) покарання фінансового (майнового) характеру;

4) покарання для неповнолітніх.

Вони можуть застосовуватися як окремо, так і в сукупності.

До покарань, пов'язаних з позбавленням волі, згідно Закону про повноваження кримінальних судів належать: а) позбавлення волі на певний строк; б) обмеження волі; в) довічне позбавлення волі; г) утримання в закладі для неповнолітніх злочинців (для осіб, які досягли 18, але не досягли 21 року й вчинили злочин, який, у разі його вчинення повнолітньою особою, карається позбавленням волі); д) взяття під варту та перевиховання підлітків (для осіб, які не досягли 18-річного віку, але вчинили злочин, який, у разі його вчинення повнолітньою особою, карається позбавленням волі).

Відповідно до ст. 89 вказаною законом суд не може призначити покарання у виді позбавлення волі особі, яка на момент засудження не досягла 21-річного віку.

Покарання у виді **обмеження волі** може застосовуватися до осіб, які:

а) вчинили вбивство з умислом і на момент засудження за цей злочин не досягли 18 років (ст. 90 Закону про повноваження кримінальних судів);

б) не досягли 18-річного віку на момент засудження на підставі обвинувального акту за: 1) злочин, за який, у разі його вчинення 21-річною особою, передбачено покарання у виді позбавлення волі на строк 14 і більше років, і який не є злочином, за який законом встановлено певне покарання; 2) певні статеві злочини;

в) на момент засудження досягли 14 років, але не досягли 18-річного віку за 1) спричинення смерті внаслідок необережного водіння; 2) спричинення смерті внаслідок необережного водіння під впливом наркотичного або алкогольного сп'яніння (ст. 90 Закону про повноваження кримінальних судів).

Тривалість покарання у виді позбавлення волі не може перевищувати максимально встановленого строку покарання у виді позбавлення волі, передбаченого за злочин, який вчиняється особою, котра досягла 21-річного віку. У деяких випадках виконання покарання у виді позбавлення волі за рішенням суду може бути відкладено, а щодо особи, якій воно було призначено, може бути винесений припис на виконання одного з громадських покарань.

Довічне позбавлення волі застосовується до засуджених, які досягли 21-річного віку. Як виняток, цей вид покарання може застосовуватися й до таких категорій осіб:

а) які вчинили вбивство з умислом або будь-який інший злочин, за який законом передбачено покарання у виді довічного позбавлення волі, і на момент засудження не досягли 21-річного віку, за умови, що на них не поширюється дія ст. 90 названого вище закону;

б) які досягли 18 років, але не досягли 21 року й вчинили будь-який злочин, за який законом не передбачено фіксованого покарання, але який, у разі його вчинення 21-річною особою, карається довічним позбавленням волі.

Покарання, яке виконується на користь громадськості, становить собою таке покарання, яке призначається на підставі а) припису на виконання громадського покарання; або б) одного або декількох приписів на виконання громадського покарання для підлітків.

Припис на виконання громадського покарання може виноситися судом, яким здійснювалося провадження у справі, лише стосовно особи, яка на момент засудження досягла 16-річного віку. Відповідно до Закону про кримінальну юстицію такий припис може містити:

а) вимогу виконати безоплатно певну роботу (тривалість цього виду покарання не може бути меншою за 40 годин й перевищувати 300 годин);

б) вимогу вчинити певні дії, яка передбачає, що засуджений повинен виконати одну або обидві такі вимоги: перебувати до певної особи або осіб у визначене місце протягом певного періоду часу; виконувати певні дії у межах цього виду покарання, особі, зокрема, може бути приписано відвідувати потерпілих від вчиненого ним злочину й виконувати роботу, спрямовану на відшкодування завданої злочином шкоди. Сумарна кількість днів, зазначена в приписі, не може перевищувати 60;

в) вимогу стати учасником певної соціальної акредитованої програми;

г) вимогу утримуватися від вчинення певних дій у визначений день або дні протягом певного періоду часу;

д) вимогу про додержання комендантського часу, який може встановлюватися від 2 до 12 годин на добу;

е) заборону відвідувати певне місце (не може перевищувати 2 років);

ж) вимогу не покидати місце постійного проживання;

з) вимогу пройти курс психічного лікування, лікування від наркозалежності, лікування від алкогольної залежності;

и) вимогу не ухилятися від адміністративного нагляду.

До майнових покарань належить **штраф**. Він призначається судом з урахуванням фінансової можливості засудженого його виплатити. Більшість злочинів, які розглядаються Суди магістратів у скороченому порядку, караються штрафними санкціями щодо засудженого. Відповідно до ступеню

тяжкості вчиненого злочину сума штрафу визначається судом в межах одного з 6 рівнів, які час від часу законодавчо переглядаються.

У разі несплати штраф може бути замінений терміном тюремного ув'язнення. При цьому матеріальне становище засудженого не враховується, а за основу перерахунку береться сума одиниць штрафу, що відображає тяжкість злочину.

Поняття «система покарань» в американській кримінально-правовій доктрині не розроблено. Маючи на увазі особливості кримінального права США, про систему покарань там можна говорити досить умовно.

Американським кримінальним законодавством передбачені такі **види покарань**:

1) **штраф**;

2) **громадські роботи**;

3) **відшкодування збитків та виплата компенсацій**;

4) **пробація**;

5) **позбавлення волі**;

6) **смертна кара** (у переважній більшості штатів).

У кожній юрисдикції призначення та відбування кожного з наведених видів покарань має свої особливості.

Покарання у виді **штрафу** може призначатися як окремо, так і в сукупності з іншим покаранням, а сума штрафу не може перевищувати максимального розміру, встановленого положенням, яке передбачає відповідний злочин. Штраф як окреме покарання призначається за кримінальні проступки та нетяжкі місдімінори, деякі майнові злочини.

У деяких штатах, наприклад, Алясці, окрім звичайного штрафу, може бути призначено так звані **штрафи-дні**, коли виплата штрафу відбувається згідно зі складеним графіком протягом встановленого строку відповідно до тяжкості вчиненого злочину.

Громадські роботи передбачають безоплатне виконання засудженим визначених судом робіт на користь суспільства протягом певного строку (виконання суспільно корисних робіт – санітаром у лікарні або складальником сміття в міських парках). Різновидом такого покарання є виконання певних робіт на користь потерпілого від злочину, вчиненого засудженим, як компенсація за спричинену шкоду.

Відшкодування збитків та виплата компенсацій, як правило, призначається як додаткове покарання. Їх розмір визначається судом залежно від спричиненої злочином шкоди, витрат на лікування, реабілітацію, поновлення майна тощо. Виплати можуть призначатися не лише потерпілим від злочину, але й медичним закладам, які здійснювали лікування,

громадським установам та організаціям, які брали участь в усуненні наслідків злочину, тощо.

Найбільш поширеним видом покарання є **пробація**, при призначенні якої засуджений протягом визначеного судом строку повинен знаходитися під наглядом місцевих органів влади, уповноважених контролювати відбування засудженими цього виду покарання. Засудженого може бути піддано пробації: 1) як самостійному покаранню; 2) при відстрочці відбування покарання у виді позбавлення волі (однак якщо законодавцем передбачається обов'язковий мінімальний термін за певні злочини, то можливості застосування пробації виявляються обмеженими); 3) при припиненні відбування покарання у виді позбавлення волі; 4) при зміні рішення про призначення покарання у виді позбавлення волі.

Застосування пробації передбачає виконання засудженим певних умов, до яких належать такі: а) не міняти місце постійного проживання або залишати округ, штат, країну без повідомлення уповноваженому органу, який здійснює нагляд; 2) не вчинювати злочинні діяння й не допускати іншої протиправної поведінки (уникати контакту з відомими в минулому злочинцями, не мати зброї, представляти чиновнику служби пробації звіти у встановлені терміни). Крім того, у рішенні про призначення пробації суд може зобов'язати засудженого пройти курс лікування від алкогольної, наркотичної залежності чи іншої хвороби; періодично проходити певні медичні тести; взяти участь у певній соціальній програмі тощо. За федеральним законодавством умови пробації поділяються на обов'язкові та дискреційні. Останні, приписувані на розсуд суду, досить численні – їх 21, і суд не обмежений їх переліком в законі. У разі порушення якоїсь із умов відбування пробації суд може прийняти рішення про поновлення відбування засудженим покарання у виді позбавлення волі.

Покарання у виді **позбавлення волі** може бути **довічним** та **строковим**. Перше може призначатися засудженому відразу або як альтернатива при прийнятті рішення про заміну вже призначеного покарання у виді смертної кари.

До різновидів розглядуваного покарання належать: а) позбавлення волі у в'язниці штату; 2) позбавлення волі в окружній в'язниці, строк якого, як правило, не перевищує одного року.

Відбування покарання у виді строкового позбавлення волі за рішенням суду може перериватися й до засудженої особи застосовуватися пробація. Крім того, за певних умов, наприклад, примірної поведінки, після відбування певної частини строку особа може бути звільнена від подальшого відбування покарання.

В якості **додаткових покарань** передбачаються різні заходи, зокрема, позбавлення різних прав і конфіскація майна, а також штраф. За федеральним кримінальним законодавством власне **конфіскація** розуміється досить вузько: вилучення лише за п'ятьма статтями таких предметів, як вогнепальна зброя, боєприпаси, непристойні матеріали, пристосування для підслуховування і деякі ін. Так, підлягають вилученню знаряддя і засоби, які використовувалися при скоєнні злочинів, в тому числі транспортні засоби (автомобілі, літаки і кораблі), гроші, цінні папери, будівлі, придбані та одержані злочинним шляхом.

Система покарань у Франції будується відповідно до законодавчої класифікації злочинних діянь на три групи. Злочини караються кримінальними покараннями, проступки – виправними, порушення – поліцейськими.

Найбільшою суворістю відрізняються **кримінальні покарання**. В залежності від їх тривалості кримінальні покарання поділяються на два види: термінові і безстрокові. До термінових відносять кримінальне ув'язнення на термін до 30 років, до безстрокових – довічне кримінальне ув'язнення. Мінімум термінових кримінальних покарань КК встановив в 10 років. Всі названі види позбавлення волі можуть бути призначені тільки в якості основних покарань. Смертна кара у Франції скасовано спеціальним законом в 1981 р. За скоєння злочину, поряд з кримінальним ув'язненням, фізичним особам може бути призначений штраф, а також одне або кілька додаткових покарань.

Серед **виправних покарань** основне місце займають тюремне ув'язнення і штраф. Максимальний термін тюремного ув'язнення за вчинення проступку становить 10 років. Як виправні покарання можуть бути призначені штраф-дні, безоплатні суспільно корисні роботи, позбавлення або обмеження деяких прав.

Штраф-дні і безоплатні суспільно корисні роботи утворюють систему альтернативних покарань і не передбачені в санкції Особливої частини КК. Їх альтернативний характер пов'язаний з можливістю призначення замість тюремного ув'язнення, передбаченого за вчинення того чи іншого проступку.

Система **поліцейських покарань** представлена штрафом і покараннями, що позбавляють певних прав або їх обмежують. Максимальний розмір штрафу за порушення для фізичних осіб становить 1500 євро, який в разі рецидиву може бути збільшений до 3 тис. євро.

У французькій юридичній літературі покарання класифікуються і за іншими підставами. Наприклад, *по самотійності призначення і виконання* вони поділяються на основні, додаткові і альтернативні.

За змістом покарання діляться на наступні групи: обмежують індивідуальну свободу засудженого; зачіпають майнову сферу; обмежують трудові права засудженого; спрямовані на обмеження інших прав і свобод винної особи.

Залежно від суб'єкта злочинного діяння можна також виділити покарання, що призначаються фізичним особам, і покарання, що призначаються юридичним особам. Види покарань, порядок їх призначення та виконання регламентується французьким кримінальним законодавством окремо для фізичних та юридичних осіб.

Основними критеріями диференціації покарань, які можуть призначатися фізичним особам, є вид кримінального правопорушення та вік правопорушника.

Виходячи зі ст. 131-1 КК Франції, фізичним особам, засудженим за вчинення злочину, як основне покарання може призначатися:

- 1) довічне позбавлення або обмеження волі;
- 2) строкове позбавлення або обмеження волі: а) до 30 років; б) до 20 років; в) до 15 років. При цьому мінімальний строк позбавлення або обмеження волі за злочин становить 10 років.

Ці покарання можуть призначатися як окремо, так і в сукупності зі штрафом.

За вчинення проступку згідно зі ст. 131-3 КК Франції до особи можуть застосовуватися як основні такі види покарань: 1) позбавлення волі (до 10 років); 2) штраф (не менше 3000 євро); 3) штраф-дні; 4) примусова участь у національно-патріотичній програмі; 5) громадські роботи; 6) санкції, пов'язані з позбавленням або обмеженням певних прав (позбавлення права керувати транспортним засобом на строк до 5 років; заборона керувати певними видами транспортних засобів на строк до 5 років; анулювання прав водія з заборонаю претендувати на їх поновлення на строк до 5 років; конфіскація одного або декількох транспортних засобів, що належать засудженому; заборона будь-якого використання одного або декількох транспортних засобів, що належать засудженому, на строк до одного року; заборона зберігати або носити зброю, на яку необхідний спеціальний дозвіл, на строк до 5 років; конфіскація зброї, яка належить засудженому, або до якої він має вільний доступ; заборона підписувати чеки або користуватися кредитними картками на строк до 5 років та деякі інші).

Поряд із зазначеним за вчинення злочину або проступку особі можуть призначатися одне або декілька з додаткових видів покарань, передбачених ст. 131-10 КК і пов'язаних із заборонаю, позбавленням або обмеженням певного права, обов'язком пройти лікування або вчинити певне діяння,

конфіскацією або примусовим відчуженням певного майна, примусовим припиненням діяльності юридичної особи, опублікування або поширення вироку суду в пресі або оприлюднення його за допомогою електронних засобів масової комунікації.

Відповідно до ст. 131-12 КК за вчинення **порушення** особа може піддаватися: 1) штрафу; 2) санкціям, пов'язаним з обмеженням або позбавленням певних прав (позбавлення права керувати транспортним засобом на строк до одного року; заборона будь-якого використання одного або декількох транспортних засобів, що належать засудженому, на строк до 6 місяців; конфіскація зброї, яка належить засудженому, або до якої він має вільний доступ; позбавлення дозволу на полювання з одночасною заборонаю його поновлення на строк до одного року; заборона підписувати чеки або користуватися кредитними картками на строк до 5 років; конфіскація предметів, знятих злочину або його результатів). Крім того, до неї можуть застосовуватися **додаткові покарання**, які також пов'язані з обмеженням або позбавленням певних прав.

КК Франції, а також законодавство про неповнолітніх передбачає можливість застосування кримінального покарання до неповнолітніх, лише починаючи з 13 років. До цього віку діти-порушники піддаються **наглядовим, захисним та виховним заходам у спеціально створених установах**. До неповнолітніх осіб, як правило, або взагалі не застосовується покарання у виді позбавлення волі, або призначаються мінімальний передбачений для відповідного злочину строк позбавлення волі.

Покарання, пов'язані з позбавленням волі

У Франції існує кілька видів **позбавлення волі**, які розрізняються як за місцем відбування, так і по режиму утримання. Позбавлення волі, яке призначається за вчинення злочину, традиційно ділиться на два види: **кримінальний висновок** (за вчинення загально кримінального злочину) і **кримінальне ув'язнення** (за вчинення політичного злочину). До теперішнього часу принципові відмінності (в формі, в особливостях побуту, залучення до праці і т.п.) між цими двома видами зникли в зв'язку з загальною гуманізацією кримінально-виконавчої системи. За вчинення проступку призначається інший вид позбавлення волі – **виправне тюремне ув'язнення**, яке відрізняється від вищевказаних видів позбавлення волі як назвою, так і режимом утримання.

Покарання, що обмежують майнові права засудженого

У Франції **штраф** – найпоширеніший з майнових видів покарання. У чинному КК штраф передбачений і за злочини. Однак, він не призначається за злочини проти людства, умисне позбавлення життя людини, тортури і акти жорстокості і деякі інші. У той же час штраф широко використовується

законодавцем в якості покарання за майнові злочинні діяння: крадіжки, вимагання, шахрайство, зловживання довірою; за злочини проти громадської безпеки – тероризм і деякі інші.

У французькому праві існує два різновиди штрафу: звичайний грошовий штраф і штраф-дні.

Покарання у вигляді *штрафу-днів* полягає в обов'язку засудженого регулярно вносити до державного бюджету певні грошові суми. Розмір щоденного внеску встановлюється судом з урахуванням доходів і майнових обов'язків підсудного і не може перевищувати 1 тис. євро. Кількість штрафів-днів визначається з урахуванням обставин злочинного діяння, але не може перевищувати 360.

Юридичній особі може бути призначений штраф, максимальний розмір якого в п'ять разів перевищує максимальний розмір штрафу, встановленого для фізичних осіб. У разі повторного притягнення до кримінальної відповідальності зазначений максимум штрафу подвоюється.

Конфіскація майна передбачена в кримінальному праві Франції в двох варіантах - у вигляді *загальної і спеціальної конфіскації*. При цьому загальна конфіскація носить винятковий характер і передбачається тільки за злочини проти людства, а також незаконні виробництво, ввезення або вивезення наркотиків. У той же час КК містить найрізноманітніші види спеціальної конфіскації: транспортного засобу, зброї, речі, призначеної для вчинення злочинного діяння або служила скоєння такого діяння, веші, яка від нього отримана, конфіскацію торгового капіталу.

За французьким правом конфіскація може бути призначена за вчинення злочину в якості додаткового покарання. За вчинення порушення спеціальна конфіскація також може бути призначена в якості основного або додаткового покарання поряд з іншими покараннями, позбавляють певних прав або їх обмежують.

Згідно ст. 131-21 КК покарання у вигляді конфіскації обов'язково для предметів, віднесених законом або регламентом до числа шкідливих або небезпечних (наприклад, при тероризмі – вибухової речовини або вибухового пристрою).

Покарання, що обмежують трудові права засудженого

Суспільно корисні роботи, які належать до категорії альтернативних покарань, призначаються в тих випадках, коли суд вирішить не застосовувати тюремне ув'язнення за вчинення будь-якого проступку. Це покарання виконується протягом щонайбільше 18 місяців. Протягом терміну виконання суспільно корисних робіт засуджений повинен підкорятися певним заходам контролю. При цьому виконання даного покарання підпорядковане приписами

законів і регламентів, що відносяться до праці в нічний час, гігієни, виробничої санітарії, жіночої і молодіжної праці.

Покарання, що обмежують інші права і свободи засудженого

Заборона користуватися політичними, цивільними та сімейними правами поширюється на наступні права і свободи: обирати; бути обраним; займати судову посаду або бути експертом в суді, надавати допомогу будь-якій стороні у судовому процесі; свідчити в суді, за винятком дачі звичайних пояснень; бути опікуном чи піклувальником (заборона користуватися цим правом не виключає можливості бути опікуном чи піклувальником своїх власних дітей).

Заборона користуватися політичними, цивільними та сімейними правами не може перевищувати 10 років у разі засудження за злочин і п'яти років у разі засудження за проступок. Суд може призначити заборону користуватися всіма або тільки частиною цих прав.

Заборона здійснювати професійну або громадську діяльність. Це може поширюватися або на професійну або громадську діяльність, при виконанні або у зв'язку з виконанням якої злочинне діяння було вчинено, або на будь-яку іншу професійну або громадську діяльність, визначену законом.

Якщо заборона користуватися всіма або частиною прав, перерахованих вище, або заборона займати державну посаду або здійснювати професійну (суспільну) діяльність супроводжується позбавленням волі без відстрочки, вона виконується з початку позбавлення волі і після його виконання триває протягом терміну, встановленого вироком, починаючи з дня, коли позбавлення волі закінчилося.

Покарання у вигляді ***заборони перебування на французькій території*** може бути призначено остаточно або тривалістю не більше 10 років щодо будь-якого іноземця, винного у вчиненні будь-якого злочину або проступку. Заборона перебування на французькій території тягне видворення засудженого за кордон, в разі необхідності – після відбуття ним покарання у вигляді тюремного ув'язнення.

Покарання у вигляді ***заборони місцеперебування*** тягне заборону з'являтися в деяких місцях, визначених судом. Крім цього воно включає заходи нагляду і сприяння. Перелік заборонених місць, так само, як і заходи нагляду і сприяння, може бути змінений суддею по виконанню покарань за умов, встановлених КПК.

Заборона місцеперебування не може перевищувати 10 років у разі засудження за злочин і п'яти років у разі засудження за проступок. Якщо заборона місцеперебування супроводжує позбавлення волі без відстрочки, воно застосовується з початку позбавлення волі і після його виконання триває

протягом терміну, встановленого вироком, починаючи з дня, коли позбавлення волі закінчилося. З урахуванням положень КПК заборона місцеперебування припиняється автоматично після досягнення засудженим 65-річного віку.

Чинний КК ФРН містить в Загальній частині розд. III, який включає кримінально-правові приписи про правові наслідки діяння.

У гл. 1 "Покарання" розглянутого розділу передбачено два *види покарань*, які за своєю правовою природою є основними – *позбавлення волі* (§ 38, 39) і *грошовий штраф* (§ 40-43). До додаткових покарань відноситься одне – *заборона керувати транспортним засобом* (§ 44).

Специфічним для системи правових наслідків діяння за КК є і такий її елемент, як *додаткові наслідки*. До них відноситься позбавлення права обіймати певні посади, права користуватися правами, отриманими в результаті публічних виборів, права публічно обирати або голосувати, права бути обраним і права голосу (§ 45).

Специфічним інститутом німецького кримінального права є і *так звана система заходів*. Німецький законодавець розуміє їх як правові наслідки винного вчиненого діяння. На підставі п. 8 § 11 до них відносяться «будь-які заходи виправлення і безпеки, конфіскація майна, вилучення предметів злочину, знищення знарядь злочину і заборонених до обігу речей». Так зване додаткове кримінальне право містить *специфічні заходи*, наприклад, заборона утримання тварини (§ 20 Закону про захист тварин).

Специфічні покарання, що застосовуються до неповнолітніх правопорушників, містяться і в так званому молодіжному кримінальному праві. До них можна віднести виховні та виправні заходи, передбачені Законом про відправлення правосуддя у справах неповнолітніх.

На підставі Основного закону 1949 р. смертна кара в ФРН не застосовується.

За КК покарання у вигляді *позбавлення волі* може бути *довічним* або на *певний термін*. Нижча межа покарання на певний строк становить один місяць, а вищий – 15 років (§ 38). При цьому загальне покарання у вигляді позбавлення волі, яка призначається на певний термін при сукупності діянь, також не може перевищувати 15 років (§ 54).

Довічне позбавлення волі може бути призначено за скоєння низки злочинів, передбачених в Особливій частині КК. До них відносяться, наприклад, підготовка агресивної війни, державна зрада, вбивство, розбій, що спричинив смерть потерпілого, особливо тяжкий підпал і ін. Покарання у

вигляді довічного позбавлення волі за геноцид і тяжке вбивство є безальтернативним.

Другим видом основного покарання є *грошовий штраф*. Він призначається в денних ставках. Мінімальна кількість денних ставок грошового штрафу становить п'ять повних денних ставок, а максимальне – 360 повних денних ставок, якщо закон не встановлює інше. Розмір денної ставки також в кожному конкретному випадку індивідуальний, так як суд визначає його з урахуванням особистого і матеріального становища особи.

додаткові покарання

Додатковими є такі покарання, які не можуть бути призначені судом в якості самостійних, а тільки поряд з позбавленням волі або грошовим штрафом. За своєю юридичною природою додаткові покарання відрізняються від заходів виправлення і безпеки та інших заходів. До додаткових покарань КК відносить заборона керувати транспортним засобом і в певних випадках вилучення предметів злочину, якщо воно не носить забезпечує характер.

Заборона керувати транспортним засобом призначається поряд з позбавленням волі або грошовим штрафом в тому випадку, якщо злочинне діяння було скоєно при використанні або в зв'язку з керуванням транспортним засобом і, як правило, на термін від одного року до трьох років.

Додатковими є такі наслідки, які настають для засудженого без самостійного винесення таких наслідків у вирок. До додаткових наслідків відносяться позбавлення права обіймати певні посади, права користуватися правами, отриманими в результаті публічних виборів, права публічно обирати або голосувати, права бути обраним і права голосу.

КК розрізняє такі види додаткових наслідків:

- особа, яка була засуджена до позбавлення волі на строк не менше одного року, позбавляється на строк до п'яти років права займати державні посади і користуватися правами, отриманими в результаті публічних виборів. При наявності відповідних умов, зазначених вище, даний додатковий наслідок, який можна визначити як втрату пасивного виборчого права, настає автоматично;
- у певних випадках, спеціально зазначених у КК (наприклад, суд може позбавити особу, яка вчинила діяння, права займати державні посади на строк від двох до п'яти років). Даний правовий наслідок не настає автоматично і тому потрібно винесення цього додаткового наслідку у вирок;
- суд може позбавити засудженого права публічно обирати або голосувати на термін від двох до п'яти років, якщо це спеціально передбачено КК. Ці додаткові наслідки передбачені, наприклад, в зв'язку

з засудженням за певні в даній нормі злочинні діяння проти конституційних органів, а також пов'язані з виборами і голосуванням, у зв'язку з засудженням за зраду Батьківщині або загрозу зовнішньої безпеки та ін.;

- позбавлення правового становища і прав з моменту вступу вироку в законну силу. Тривалість втрати прав обчислюється з дня відбуття позбавлення волі, закінчення давності або звільнення від покарання.